

עלים

עלון שבועי משלחן מערכת מכון עלה זית

שנה חמישית: גליון כ | שבת קודש פרשת יתרו | יז שבט ה'תשפ"ה

עלה גירות

גירות בעלמא וגירות דמתן תורה

ע"פ ספר נצח צבי על מסכת יבמות
מאת הר"ג ר' ישראל יוחנן אסיא שליט"א

כתב הרמב"ם בהלכות מלכים (פ"ה ה"ג), שגר שנתגייר ורוצה לחזור מאחרי ה', אין שומעין לו אלא יהיה כישראל לכל דבר או יהרג. ותמה הגר"ז (מכתבים סוף הספר ד"ה דברי - פב, ד) מה שייך חזרה, ומשמעות הרמב"ם דחייב מיתה אף שעדיין לא עבר עבירה, ולכאורה מה עשה, וישראל שאמר כן לא מצאנו שנהרג.

והנה כתב הרשב"א ריש פרק הערל (יבמות עא, א ד"ה אלא לאתויי) וז"ל, וקסבר אינו גר עד שימול ויטבול, קשיא לי א"כ היינו גוי וכו', וליתא דשאני הכא דמילתו לשם יהדות, ואעפ"י שלא נגמר גירותו, מ"מ כבר התחיל ונכנס קצת בדת יהודית שאינה צריך אלא טבילה, עכ"ל. ומבואר מזה דאיכא דרגות בגירות, ואף שלא נגמרה הגירות עד שיטבול, מ"מ כבר התחילה הגירות, עד כדי כך דהיה סברא להתירו באכילת פסח לולי שהפסוק מיעטו. וצ"ע דלכאורה הוא או גוי או ישראל.

ונראה דודאי אם אחר גירות נעשה 'ישראל', אזי כן הוא דלא שייך ממוצע או חצי ישראל, אבל יש לפרש דגר בעצם לא נעשה ישראל, אלא נעשה 'גר'. וידועים דברי המהר"ל שבא לתרץ הא דאחר מתן תורה נאמר שבכו למשפחותיו (במדבר יא, א), ופירשו חז"ל שבכו על עסקי משפחות משום דנאסרו בקרובים. והקשה המהר"ל הא גר שנתגייר כקטן שנוולד, ולא נאסרו בקרובותיהם. ותירץ דישנה 'קדושת ישראל' ועם ישראל, וכבר היו 'עם ישראל' היו קודם מתן תורה, וממילא לא שייך היתר דגר שנתגייר.

ולדברינו, ואולי זה בעצם נכלל בדבריו, גרים כשמתגיירים לא נעשים 'ישראלים' אלא נעשים 'גרים', והחידוש בשעת מתן תורה שנעשו 'ישראל' [ולמהר"ל הטעם הוא, שמכח שהיו כבר 'עם ישראל', לכן נעשו 'ישראל' ולא 'גרים'].

ושמעתי בשם הכוזרי שיש כלל דלא יתכן גר שיהא נביא, והקשה מאלדד ומידד. ובעצם קשיא מיהושע וכו', איך נעשו נביאים, הרי כולם נתגיירו במתן תורה. ולדברינו מבואר, שהחיסרון הוא בשם 'גר', דדוקא 'ישראל' שייך שיהיו נביאים, אבל במדבר הם היו בכלל ישראל.

ונראה עוד דגר תושב נמי הוי 'גר', אלא דדרגא דגירות דידיה אינה מחייבת אותו אלא כמה דברים מסויימים. וזה שקאמר הרמב"ם ה"ג בהלכות מלכים גבי גר שרוצה לחזור "ולהיות גר תושב בלבד כשהיה מקודם". וקשיא מאי נפק"מ מה שרוצה להיות, וגם מאי נפק"מ מה שהיה קודם. ולדברינו י"ל, דהיות וגם גר תושב הוה גירות, ויש לו דרגא של 'גר', אין הכי נמי שודאי אין יכול להפקיע שלא יהיה גר כלל וכקושיית הגר"ז, אבל אולי

היה צד דיכול לשנות דרגתו. [ומאי נפק"מ שהיה כבר גר תושב מקודם עדיין צ"ב]. אבל ודאי לא איצטרך הרמב"ם לפרושי שישראל אין יכול לחזור ולהיות גוי, דהא נכנס בברית וכו', אלא שמאחר דעדיין הוא 'גר', ולא בא לעקור שלא יהיה גר אלא רק לשנות סוג הגירות, היה מקום לומר שיכול לעשות כן, קמ"ל.

הרה"ג ר' ישראל יוחנן אסיא שליט"א עם מחותנו להבח"ח הג"ר אהרן שכתור זצ"ל

עלה ברזל

איסור בניית המזבח באבני גזית

ע"פ ספר גבורת חיים על התורה
מאת הר"ג ר' חיים שמחה גיבער שליט"א, מיננעאפאליס

ואם מזבח אבנים תעשה לי לא תבנה אתהן גזית כי חרבן הנפת עליה ותחללה (כ, כא).

פסוק זה הוא אזהרה שלא לבנות את המזבח באבנים שנגזזו. ופירש הרמב"ן טעם האיסור וז"ל, וטעם המצוה בדברי רבותינו להידור מצוה שלא יונף המקצר על המאריך. ורבי אברהם [האבן עזרא] אמר שלא ישאר הנפסל מן האבן באשפתות והמקצת בנוי במזבח השם, או שלא ילקח ממנה לעשות מזבח לעבודה זרה כי עובדיה יעשו כן אולי יצליחו. והרב אמר במורה הנבוכים שהיא הרחקה שלא יבאו לעשות בהן צורה ותהיה אבן משכית, כי היה כן מנהג עובדי ע"ז, עכ"ל.

וקשה על המורה נבוכים והאבן עזרא ממשנה מפורשת במס' מדות (פ"ג מ"ד) דתנן לענין המזבח בזה"ל, ומלבנים אותן פעמים בשנה כו', לא היו סדין אותן בכפיס של ברזל שמה יגע ויפסול, שהברזל נברא לקצר ימיו של אדם והמזבח נברא להאריך ימיו של אדם, אינו בדין שיונף המקצר על המאריך, עכ"ל. הרי מפורש במשנה כטעמו של הרמב"ן שלא יונף המקצר על המאריך. ואפשר דלזה נתכוון הרמב"ן במש"כ וטעם המצוה מצוי 'בדברי רבותינו' להדור מצוה שלא יונף המקצר על המאריך [אמנם עי' בהגהות הרב חיים דב שעוועל שציין את המכילתא כמקור דברי הרמב"ן]. וא"כ למה בודו המורה נבוכים והאבן עזרא טעמים חדשים מלבם, מאחר שמבואר טעם אחר במשנה מפורשת.

והיה נלענ"ד לומר דבאמת איכא ב' איסורין בתורה, שכל אחד מהם נלמד מפרשה אחרת. שמלבד האיסור הני"ל בפרשת יתרו לבנות את המזבח באבנים שנגזזו. בפרשת כי תבא כתיב "ובניית וגו' מזבח אבנים לא תניף עליהם ברזל" (דברים כז, ה). שהוא איסור ליגוע בברזל במזבח האבנים. ולפי"ז האיסור דפי' יתרו ["לא תבנה" וגו'] ענין איסורו הוא בבנין המזבח, שלא יבנה את המזבח באבנים גזוזות, משא"כ האיסור דפי' כי תבא [לא תניף עליהם וגו'] איסורו הוא על מזבח שכבר נעשה, שלא להניף ברזל עליו. ושוב מצאתי כדברינו בתועפות ראם (על היראים ס"י ש"י) שכתב דהספרי יראים והבה"ג חשבו שני לאוין בענין זה שהמה ב' ענינים נפרדים, הא' לא תבנה וגו' דאם בנה לוקה, והב' לא תניף עליהם ברזל ואפילו בבניו דהמניף לוקה אפילו לא בנה כלל עכ"ל.

ולכן לפמש"כ י"ל דניחא דעת המורה נבוכים והאבן עזרא, דס"ל שהטעם הכתוב במשנה הוא דוקא לענין האיסור דכתיב בפי' כי תבא [לא תניף עליהם ברזל] שהוא לאחר שנעשה מזבח, שהברזל נברא לקצר ימיו של אדם והמזבח נברא להאריך ימיו של אדם. אבל לענין האיסור דפי' יתרו [לא תבנה אתהן גזית] ס"ל להני ר' ראשונים דאין זה מאותו הטעם שלא יונף המקצר על המאריך, שהרי עדיין לא נעשה מזבח כשנגזזו האבנים ועדיין לא מיקרי 'מאריך', ולכן חידשו טעמים אחרים לאיסור דלא תבנה אתהן גזית, ולא קשה מידי עלייהו מהמשנה דמסכת מדות.

הזמנים לעיר לייקוואוד יצ"ו נערכו ע"י הרב משה ברוך קופמאן שליט"א

ערב שבת		ליל שבת		יום השבת		מוצאי שבת	
ט' שעות (להתחלת סעודה)	2:51	שקיעת החמה (צריך להחמיר ב' דקות)	5:31	סו"ז קרי"ש מג"א (לפי האופק) וגר"ז	8:49/9:30	שקיעת החמה	5:32
מנחה קטנה (איסור מלאכה)	3:18	זמן ג' כוכבים (לקריש לפני הסעודה)	6:09	סו"ז תפילה מג"א (לפי האופק) וגר"ז	9:56/10:23	ע"ב דקות	6:45
הדלקת נרות (18 דקות)	5:13	מזל מאדים (למאן דחש ליה)	6:11-7:11	חצות (סעודת שבת להב"ח)	12:11	צאה"כ ר"ת לחשבון 16 מעלות	6:55

הננתי מדברי ידידי הרב חיים דוב גרינעס שליט"א בעלים' לפרשת בשלח בענין שירה במפלת רשעים, אשר כתב לבאר את הענין בטוב טעם, שאע"פ שאין ראוי לשיר על מפלת רשעים כמו שאמר הקב"ה למלאכי השרת "מעשי ידי מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה", מכל מקום מי שניצל על ידי מפלת רשעים ראוי לו לשיר במידה מוגבלת. ברצוני לציין שיסוד הדבר מבואר במהרש"א (סנהדרין לט, ב ד"ה מי חדי), שהקשה על הא דאיתא בערכין (י, ב) דאין גומרין את ההלל באחרון של פסח מפני שימי הפסח אינן חלוקין בקרבנותיהן, ומשמע דלולא כן היה ראוי לומר בו הלל, וקשה איך נאמר הלל הרי מעשי ידיו טובעין בים. ותיירץ המהרש"א (בתיירוצ' אחד) דרק לגבי מלאכי השרת, אין ראוי לשיר אבל ישראל שנצלו יש להם לשיר כדאמרינן (סנהדרין שם) "הוא אינו שש אבל אחרים משיש". וראה עוד מה שכתבתי בענין זה בספרי אבני פינה כלל יג וכלל כא.

צבי סינקלס

לשונות העמים בתורה, ושימוש בכתובים בלשון מליצה

במה שדנו בדרשת חז"ל דטט בכתפי שתיים אם הכוונה שדיברה תורה בלשון כתפי, והובא דברי התוס' מנחות (לד, ב) לראיה שאין הכוונה שהתורה מדבר בלשון כתפי אלא שר"ע דורש ע"פ לשונות אחרות. יש לציין לדברי התוס' (זבחים לז): שדנו מאי טעמא לא דרשינן דבעינן "ב בתים בתפילין [עיי"ש], וכתבו לתרץ, "ה"ר יהודה מקורבי"ל מפרש דחד טטפת לגופיה, ואינך תרתי אתו למנין בתים בלשון כתפי ובלשון אפריקי". ולכאורה מבואר מדברי התוס' שהתורה דיברה בלשון כתפי.

וע"ע בספר המנהיג (הלכות תפילין נוסח ב), "רבי עקיבא אומר וכו', ונכתב קרא על שם העתיד כדאמר בריש כתובות מן הארץ ההיא יצא אשור ובשתי לשונות לשתי אומות... להודיע ד' בתים בכל לשון ולשון שלא ישתכח מישראל, וטוט בכתפי שתיים ואינו כלל לא פריקי, וכן פות לאפריקי שתיים ולכתפי אינו כלום, כך קיבלתי בצרפת".

ובמה שדנו על ענין המליצות בכתובים, מן הראוי לציין למה שהראה לי אחי חביבי ברוך צבי נ"י את דברי הלבוש בהקדמתו, "ודע שבלבוש השמחה והששון שהוא חלק הדרשות דרכתי בו דרך קצת הדרשנים, ר"ל שביארתי לפעמים כוונת המדרשות

שאמוראי ארץ ישראל השתמשו בו ושיבחו אותו, משתמש במילה זו לפרש "אלוני" (דברים יא). ואם כן יוצא שלשני פירושי המדרש תיבה זו מתאימה ללשון יונית, אלא שהפירוש הראשון הוא בדרך הפשט, ולצורך הדרש רק החליפו מילה יונית אחת במילה יונית אחרת. ויש להוסיף, שמה שהביא רש"י פירוש שני, אולי הוקשה לו שתרגמו כאילו נכתבה אֶלֶן בצירי, ולא בפתח כלפנינו, ולזה מבאר מהאגדה שהניקוד בא לרמז על מילה יונית שפירושה 'אחר'.

אין להוכיח מדוגמא זו נגד מה שכתבתי שאין כמעט קירבה בין יונית ללשון הקודש, כי כבר אמר החכם הירמוניס שהיה בארץ ישראל במאה הד' לספירה, שלמד לשון הקודש מיהודים נאמנים לתו"מ, וכתב על מילת 'אלון' - "Non graecum ut quidam putant sed Hebraecum vocabulam est" "אין המילה הזאת יונית כמו שחושבים אחרים אלא עברית", וכנראה תיבה זו חדרה ליונית דרך תרגום השבעים.

אודות הנידון (שם) על לשון תפילת מוסף "אז מסיני נצטוו עליה", נראה שמיוסד הפסוק (נחמיה ט:יג-יד) "ועל הר סיני ירדת...ואת שבת קדשך הודעת להם" [אבל עי' רלב"ג שם]. הענין נראה, ששם בנחמיה יש שני סוגים של חוקים: של סיני ששמעו מה', והשאר ששמעו ממשה, וייחוס שבת לסיני מייחס את השבת לחוקים ששמעו מהקב"ה בעצמו. עיי"ש במפרשים. ובאמת הרבה לשונות התפילה לקוחות מהאמנה שעשו בנחמיה שם.

יבצדק ונר

להיכן פונים בברכת הלבנה

מה שכתב ידידי הגאון רמ"ב קופמאן שליט"א בהל' קידוש החודש (גליון פרשת בא), שכשמברכים החודש פונים לכיוון מזרח [ולא לכיוון הלבנה]. יש להעיר, דהרי מבואר במהר"ל שהסברא נותנת שיותר נכון לפנות לכיוון הלבנה עצמה. שהרי כתב טעם למה שאין אומרים קידוש לבנה בשבת משום שהלבנה חוץ לתחום ואין מקבלים דבר חוץ לתחום. הרי דמבואר דקבלת פנים ממש היא, וא"כ היה נכון לברך לכיוון הלבנה כמו קבלת פנים של אדם. וראה בשו"ת הרשב"א (ח"ד סימן מח) שמבואר בהבנתו בדברי השואל כמו שהבין מהר"ל, אלא שהרשב"א השיג על זה. אכן ביסוד ושורש העבודה כתב לפנות לכיוון מזרח וכדברי ידידי שליט"א. אבל כנראה מנהג העולם שפונים לכיוון הלבנה.

יבצדק סליק

והאמורים וטעמי המצוות בדרך ההלצה באפשר רחוק ובהעברת הלשון מדרך רחוקה, אמנם אמרתי אין בזה כל רוע ושום היזק המביא לידי טעות ח"ו כאשר יש לחוש בענין אחר, ואדרבה חשבתי לי לחכמה, כי עיקר כוונת הדרשה ברבים היא ותכליתה לעורר לבות השומעים להדריכם ולהיירשם לתכלית שלימותו האחרון, וידעתי כי דרך כן דרך המונים להטות אוזן וישימו אזנם כאפרכסת בשמעם ענינים כאלה כו', ע"כ גם אנכי עשיתי כן לפעמים לעורר הצבור מתנומתם ויטו אזנם לשמוע דברי כיבושין [ויש לדון ולחלק בין מליצה לעורר למליצה במילי דעלמא].

יישר כח, כן ציון סליק

שימוש בפסוקים בדרך מליצה

בענין מה שכתב ידידי ר' יחיאל רעטער אודות שימוש בפסוקים בדרך מליצה. ידועים מש"כ בשו"ת מהר"ט (שאלה טז) על מהר"י אבוהב שהיתה עינו אחת סמוייה, וז"ל, פעם אחת היה מהלך בדרך בשדה, וישב לו הרב על שן סלע אחד, ושני נכבדים ישבו אחד מימין ואחד משמאל, והיה בחור אחד תלמידו עומד לפניו והרב ז"ל בדיחא דעתיה והיו מדברים בדברי צחות, ופנה הרב אל התלמיד ואמר לו, אמור אתה, אמר לו תן לי רשות שאשב, אמר לו שב, ישב על האבן ואמר "על אבן אחת שבעה עינים" (ע"פ הפסוק בזכריה ב, ט), אמר הרב תהני ליה צחותיה, עכ"ל.

יחיאל רעטער

היחס בין לשון הקודש ללשונות העמים ובענין הנוסח 'אז מסיני'

בהמשך למכתבי שנדפס בשבוע שעבר, אודות מה שכתבתי על קירבת לשון אפריקי ללשון עברי מפאת ישיבת הגרגשי שם, ראיתי כעת שכ"כ בעלי תמר (שביעית ו:א ד"ה גרגשי פינה והלך לו). עוד יש לציין דוגמא מענינת של הוראה משנית של מילה עברית מיוונית. רש"י עה"ת (בראשית לה:ח) בפירוש המילה 'אלון' מביא את פירוש התרגום 'מישר' - מישור [וכנראה שתרגומים חלקו על מסורת הניקוד שלנו ש'אלון' נקוד בפתח, שפירושו אילן, וגרסו התרגומים בצירי"י שפירושו מישור]. ושוב מביא רש"י אגדה שפירוש המילה הוא כמו אלון ביוונית - ἄλλων allon - שפירושו 'אחר'. ומקור דברי רש"י במדרש רבה על אתר. ובאמת נראה שהרקע לפירוש מדרש רבה, הוא העובדה המוזרה שיש מילה ביוונית שפירושה מישור הנשמעת קרובה ל'אלון', וזהו αὐλῶν aulon. והתרגום היווני של עקילס הגר,

המנהגים נערכו ע"י הרב משה ברוך קופמאן ע"פ לוח ההלכות והמנהגים (ליטא). נוהג בחכמה (בית מדרש גבוה). ימינו קדמם (אויברנד)

רב אב"ד א חכם: נוהגים שהחכם או הגדול עולה לעשרת הדברות (מג"א שם, ראה פתחי תשובה י"ד סימן רמב ס"ק א).

קול רם: נוהגים לקרוא הדברות בקול רם לפי שניתנו בקול גדול, ולהעיר לב השומעים כאילו שמעם עתה מסיני (סידור יעב"ץ).

הפטרה: מפטירין במרכבה של ישעיהו. ויש מדקדקים שחכם יעלה להפטרה זו כמו במרכבה דיחזקאל בא' דשבועות. נוהגים להוסיף ב' פסוקים לבסוף (ישעיה ט, ה-ו) "כי ילד יולד לנו" עד "תעשה זאת" (לוח עזרת תורה).

כ"ב שבט: יום טוב במגילת תענית. שביום הזה נהרג גסקלגס הרשע שגזר להעמיד צלמים בהיכל (סידור יעב"ץ).

מעמד הר סיני. ואף שיש מערערים על מנהג זה מחמת תרעומת המינים ע"פ ברכות (יב, ב). מ"מ אין לפרוש מן הציבור (לוח ההלכות והמנהגים בשם שערי אפרים שער ז סימן לז), וראה שו"ת אגרות משה (חלק ד סימן כב) יישבו מנהגנו לעמוד. ומטעם החשש הנ"ל יש נוהגים לעמוד מתחילת העליה (תשובות והנהגות חלק א סימן קמד). רוב בני ישיבה בלאו הכי נוהגים לעמוד בכל קריאת התורה ע"פ הרמ"א (סימן קמו סעיף ד).

הפסק: נוהגים שלא להפסיק באמצע עשרת הדברות (א"ר סימן קמג ס"ו). ואפילו במקום שיש הרבה חיובים אין להפסיק (שערי אפרים שם).

מנהגי קריאת עשרת הדברות

אמירת פסוק רכב אלקים: יש נוהגים לומר לפני קריאת הדברות הפסוק (תהלים סח, יא) "רכב וגו' סיני בקודש" (מג"א סימן תכח ס"ק ח, א"ר שם ס"ק יג).

טעם עליון: נוהגים לקרוא בצייור בטעם העליון [באופן שכל אחת מן הדברות היא פסוק בפני עצמו]. יש מקומות שרק בשבועות קורין בטעם עליון (ראה ביאור הלכה סימן תצד שהאר"ן בזה). נתפשט המנהג היום ברוב מקומות שקורין לעולם בטעם העליון (סידור יעב"ץ כת"י לחודש שבט, וראה תורת הקורא).

עמידה: מנהג האשכנזים לעמוד בשעת קריאת הדברות דוגמת

המלמד את בתו תורה כאילו מלמדה תיפלות

כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל (יט, ג). ופירש רש"י: אלו הנשים.

כאילו מלמדה בדבר לימוד תורה עם בנות ישראל, כבר דשו בו רבים במשך תפלות הדורות, ואף מצינו גדולי הפוסקים שהביאו פסקי הלכה מנשים, ויותר מזה מצינו ספרים שלמים שנתחברו ע"י נשים למדניות (וידועים מה שכתב במקור ברוך חלק ד פרק מו), ומחמת מצב ירידת הדורות ראו בזה הגדולים שילמדו על הדרך המותרת.

איתא בגמ' (סוטה כא, ב) 'ר' אליעזר אומר כל המלמד את בתו תורה מלמדה תיפלות, תיפלות ס"ד אלא אימא כאילו למדה תיפלות, א"ר אבהו מ"ט דר"א דכתיב (משלי ח, יב) אני חכמה שכנתי ערמה, כיון שנכנסה חכמה באדם נכנסה עמו ערמומית". וז"ל הרמב"ם (פרק א מהלכות תלמוד

תורה הלכה יג), ואף על פי שיש לה שכר, צו חכמים שלא ילמד אדם את בתו תורה, מפני שרוב הנשים אין דעתם מכוונת להתלמד אלא הן מוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן. אמרו חכמים כל המלמד את בתו תורה כאלו למדה תפלות, במה דברים אמורים בתורה שבעל פה, אבל תורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחלה ואם למדה אינו כמלמדה תפלות, עכ"ל. וכן פסק השו"ע (יורה דעה סימן רמו סעיף ו) 'ואף על פי שיש לה שכר, צו חז"ל שלא ילמד אדם את בתו תורה, מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת להתלמד, ומוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן. אמרו חכמים כל המלמד את בתו תורה, כאלו מלמדה תפלות. במה דברים אמורים בתורה שבעל פה, אבל תורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחלה, ואם מלמדה אינו כמלמדה תפלות.'

טעם האיסור וביביאור הענין מבאר רבינו המאירי, ש'תפלות' ר"ל דברים תפלים, שמתוך הבנתה ביתר מגדרה היא קונה ערמימות מעט, ואין שכלה מספיק להבנה הראויה, והיא סבורה שהשיגה ומקשקשת כפעמון להראות את חכמה לכל.

מטעם זה כתב השבט הלוי (חלק ו סימן קנ) לחדש, דלאו דוקא האב לבתו או בבית הספר אסור ללמד את הנשים [את חלקי התורה הכלולים באיסור], אלא גם האשה לעצמה באופן פרטי אסורה שתבטח בעצמה שהיא מהמיעוט שאינו בגדר לומדת תפלות. אלא שאם למדה מעצמה **דיעבד** ועלתה לה, שהיא בעלת שכל טוב ואינה מרוב הנשים שמוציאות ד"ת להבליהם, אז היא מקבלת שכר כאינה מצווה ועושה. ומה שמצינו דהיו נשים יחידות מחוכמות, כגון ברוריה אשת ר"מ, וזקנתו של בעל החוות יאיר שהיו גדולי הדור שואלים ממנה בד"ת (הקדמה לספר חוות יאיר), הם המיעוט שמותר להן ולא ניתן להוראת הרבים.

ללמד פשוטן והנה מצינו פוסקים שהתירו ללמד לבנות ישראל תורה שבכתב, אבל רק של דברים פשוטן של דברים. וכך כתב הטורי זהב (שם סעיף קטן ד), מצינו בפרשת המלך (דברים לא, יב) הקהל את האנשים והנשים, והמלך היה לומד ספר משנה תורה, ויש להקשות אם כן אפילו לכתחלה שרי כמו התם, נראה לי דהתם לא דרש המלך כי אם פשוטי הדברים, וזה באמת מותר אף לדין לכתחלה כמו שהוא המנהג בכל יום, מה

שאינו כן בלימוד פירוש דברי תורה דרך התחכמות והבנה זה אסור לכתחלה, וזה מובן בלשון התלמוד (חגיגה ג, א) אנשים ללמוד והנשים לשמוע, דהיינו שהנשים לא ישימו לב רק בפשוטי הדברים לשמוע אותן, אבל לא בחלק הלימוד, עכ"ל.

ואף מאור הגולה מרן החפץ חיים ז"ע שבעקבותיו התירו הלימוד בבתי ספר, לא התיר דרך לימוד והתחכמות. ואלו דבריו (לקוטי הלכות סוטה יא, א בהערה ד"ה ונראה) על מה שאמרו שלא ילמדו תורה שבכתב, כל זה דוקא בזמנים שלפנינו שכל אחד היה דר במקום אבותיו וקבלת האבות היה חזק מאוד אצל כל אחד ואחד להתנהג בדרך שדרכו אבותיו, וכמאמר הכתוב שאל אביך ויגדך, בזה היינו יכולים לומר שלא תלמוד תורה ותסמוך בהנהגה על אבותיה הישרים, אבל כעת בעו"ה שקבלת האבות נתרופף מאוד וגם מצוי שאינו דר במקום אבותיו כלל, וכפרט אותן שמתרגלין עצמן ללמוד כתב ולשון העמים, בודאי מצוה רבה ללמדם חומש וגם נביאים וכתובים ומוסרי חז"ל כנוון מסכת אבות וספר מנורת המאור וכדומה, כדי שיתאמת אצלם ענין אמונתנו הקדושה, דאל"ה עלול שיסורו לגמרי מדרך ה' ויעברו על כל יסודי הדת ח"ו, ע"כ. ובשו"ת אגרות משה (יורה דעה חלק ג סימן פז) אסר ללמוד שאר מסכתות משניות חוץ מאבות משום שהוא עניני מוסר והנהגות טובות.

מורינו הגה"צ רבי נתן וואכטפויגל זצ"ל בעצירתו בקלם באמצע. בצד ימין רואים הגה"צ ר' שמואל שכטר זצ"ל (אביו של הג"ר שלום שליט"א) ובצד שמאל הרב אריה שטאם הי"ד.

וכן פסק השבט הלוי (שם), אין לנו היתר ללמוד עם הבנות תנ"ך עם המפרשים העמוקים כמו הרמב"ן ואבן עזרא וכדומה, וגם פרש"י עה"ת הלא מלא וגדוש דרשות חז"ל תורה שבע"פ שחז"ל רחקו אותם מזה, אלא פשוטן של הענינים עם מוסרי חז"ל ודרשתם ומדרשים שהם נוגעים ליראת שמים מוסר צניעות או הלכות פסוקות להם, וידעתי שרוב בתי ספר לבנות בדורנו אין עומדים בזה

ומפריזים על המידה ונגד ההלכה. וכבר אמרתי פעם למחנך הדגול הרבני צדיק במעשיו ר' אברהם יוסף ואלף זצלה"ה, כי התורה היא נצחית, ואם אמרו כמלמדם תפלות כ"ה בכל הדורות. וגם אם מתירים זה משום עת לעשות לה' הפרו תורתך כי לולא זה היו הבנות עוסקות בגרוע ממנו, מכל מקום מאן מפיס, וגם מי עמד במנין על זה. ודבר פשוט שהריעותא של כאילו מלמדם תפלות תצמח בין מוקדם בין מאוחר, וד"ת וגזירתם לא ישתנה לעולם, וקשה להעמיד דת על תלו בענין זה, עכ"ד. והעלה לדינא להתיר פשוטו של מקרא עם ביאור של פשט בתוספת מאמרי חז"ל הנוגעים לפשט מוסר צניעות והלכות נחוצות, אבל לא עמקות המקרא עם כל פירש"י ורמב"ן וכיו"ב חלק הדרוש הנוגע למסורת תורה שבעל פה.

וראה גם בספר דרך שיחה (פרשת וירא) שהכותב שאל את הגר"ח ק"ק זצ"ל, 'הרבנית רוטברג תליט"א מוסרת בשם מרן החזו"א זצ"ל שצריך ללמד לבנות חומש עם רש"י בלבד ולא מפרשים אחרים, וזה על בית ספר יסודי, ומה בנוגע לסמינר אם ללמד רמב"ן וכדומה' והשיב הגר"ח ק"ק 'לימוד רמב"ן אין זה שייך לנשים, ואי אפשר ללמוד רמב"ן כסדר, אבל אם המורה בת דעת ויודעת מה להעביר - איבער זאגען [בעל פה ולא בפנים], יכולה לומר קצת מהרמב"ן, אבל לא ללמוד רמב"ן כסדר, אפשר לה להעביר גם דברים מעוד ראשונים רק לדעת מה.

[שמעתי מפי בעל המעשה, שזקנתו הרבנית חוה וואכטפויגל ע"ה אשת הג"ר נתן מאיר זצ"ל, שהיתה תלמידה של מרת שרה שנירר ע"ה, התבטאה פעם על המצב 'ווער האט זיי דאס מתיר געווען דאס האט שרה שנירר נישט געמיינט', שאל הנכד 'וואס האט זיי געמיינט', אמרה לו 'מוסר, צניעות און תנ"ך'.]

הרב הנ"ל העמיד שם ד' שאלות: א) אם איכא איזה קפיידא שתינוק לא יינק מן הגיורת מיד שנתגיירה. ב) אם איכא ענין לנכרית שעומדת להתגייר לזוהר מלאכול מאכלות אסורות [עיי"ש שהביא מספר חסידים (סימן תרצ) שדן בכעיי"ז]. ג) אם איכא פגם בכל גר וגיורת במה שאכלו מאכלות אסורות כמו שאיכא טמטום הלב בישראל שאכל מאכלות אסורות [עיי"ש שדן בענין עובדיה הגר שהיה נביא ודיבר עם השכינה וע"פ סוגיית הגמרא בבבא מציעא (נח, ב) והמהרש"א והפני יהושע (שם)]. ד) מי שצריך החלפת דם האם יש איזה ענין להדר אחר דמו של ישראל ולא נכרי. ודרשם הקורא בפנים בספר הנ"ל והאותיות יחכימוהו.

ולא אצא מזה עד שאעתיק מה שהביא שקלא וטריא בין הגאון רבי שמואל קמנצקי שליט"א ומרן הגרא"ל שטיינמן זצ"ל, אם לגר יש אותן מידות שהיו לו בגיותו. והוכיח הגרש"ק שליט"א מספר החינוך (מצוה תצח) שגר לא יהיה מלך משום מידותיו שלעבר. והגרא"ל שטיינמן זצ"ל אמר שזו שאלה.

הערות על ספרים שיצאו לאור על ידי מכון עלה זית

עוד בענין הנקה מן הנכרית - מספר הנפלא "כתב יוחסין" להגרש"י יפה שליט"א

הרב הלל שמעון שימאנאוויטש

העירני אחד מיידיי שליט"א שהנושא שנידון כאן לארכה ולרחבה כבר עלה על שלחן מלכים בספר הנפלא "כתב יוחסין" מאלופי ומיודעי הגאון הגדול רבי שמואל ישע"י יפה שליט"א. ראה שם סימן ט"ז מכתב לידידי הרה"ג ר' עזריאל למל כץ שליט"א שבו האריך הגרש"י יפה ונגע בכמה מהענינים שהאריכו הרבנים בבמה זו עם הוספת נופך ספיר ויהלום. והיות שקצר הגליון משתרע להביא כל הדברים, אחזיק במידת מסתפק במועט ואביא ראשי פרקים וכל חכם מבין מדעתו יכול להוסיף בו לקח ופלפול.

ברצוני להעיר כמה הערות על גליון פרשת בשלח.

בענין הפטרה (עלה שירה): הנה בשבועות מפטירין במרכבה דיחזקאל ובפרשת יתרו מפטירים במרכבה דישיעה הנביא. ומבואר בגמ' (חגיגה יג, ב) שיחזקאל הוא כבן כפר וישעיה כבן כרך, והיינו שמרכבה דישיעה היא במעלה גבוהה יותר. ועי' ארחות חיים ספינקא (סי' תצד) בשם חותנו בעל אמרי יוסף מספינקא, דלכן יש לקרוא דוקא חכם גדול להפטיר בפי' יתרו, כל שכן משבועות שכתבו האחרונים (עי' שו"ע הרב ומ"ב סי' תצד) שלא יעלה קטן. ומסיים שהגיד מנהג זה להאדמו"ר מהרי"ד מבעלזא צוק"ל וקלסיה.

בביאור הענין אמר כ"ק האדמו"ר מאמשינוב שליט"א, דאע"פ שגם בשבועות קוראים בפרשת יתרו, מ"מ בשבת זו ההפטרה קשורה לפרשה, ואולם בחג השבועות הוי רק מקדושת היום מדין תורת חג בחג.

בענין שירת המלאכים (עלה שמח): ע"ע מהרש"א (בח"א ברכות סוף ט:). ובספר בית אהרן לגאב"ד פאטיק זצ"ל שהיה גר באיט סייג ג"כ מחלק בדרך דומה למה שהביא הרב גרינעס, שאדם רשאי לשיר על ישועתו שלו אע"פ שאחרים ניזוקו מזה, אך המלאכים לא נושעו בעצמם, ולכן אין להם לומר שירה כאשר המצרים טובעים בים. והוסיף בזה לבאר הלשון "ויהי לי לישועה" לכן "אשירה לה". ובזה מבואר למה אומרים הלל ביום א' של פסח, כי אז "ממצרים גאלתנו", וחייב לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, משא"כ בשביעי של פסח "יום סוף להם בקעת", כי אין החיוב הנ"ל ולכן אין אומרים הלל שלם.

נתינת מזון לצופרים (עלה מנהג): הביא ב' טעמים, או שהעופות שרו בים סוף, או שאכלו את המן שפיזרו דתן ואבירם. לכאורה יש להראות פנים לטעם השני, דלפי טעם של השירה א"כ למה אין המנהג כן ביום שביעי של פסח. ולדינא, עי' נמוקי אורח חיים בשם הלבוש להקל בשבת בזמן החורף שאין מזונותיהן מצויים.

אוזו בחודש שבט (שם): עי' רמ"א (יו"ד סו"ס יא) שאין לשחוט אוזו בכל חודש שבט אלא בתנאי שיאכל חלק מיוחד ממנו עיי"ש.

בברכת הצלחה, *צוקי קאפאלין*

תגובת הרב משה ברוך קופמאן:

הפטרת יתרו ושבועות: מה שהעיר הרב קאפעלנער שליט"א, אכן דרכם של הצדיקים צוק"ל להשוות זמן הטפל לזמן העיקר ואף לפעמים להגדילו יותר מן העיקר [לפי דרכם שהקריאה מעוררת את הזמן בזעיר אנפין], וזמן פרשת בשלח יותר מ'ז' דפסח ופרשת יתרו יותר ממתן תורה, מכל מקום לפי הפשט ודאי יום מתן תורה עדיף לך. ולפי זה לענין קושייתו מה שמפטירין יחזקאל שהוא כבן כפרי ישעיה כבן כרך, וכן הוא בגמ' חגיגה יג, ב) שישעיה אמר 'קדוש קדושי' והוא כשהמלאכים בשש כנפים, דהיינו בזמן שיש השראת השכינה, ואילו ביחזקאל רק ב' ברוך כבוד' שהוא בארבע כנפיים, דהיינו בזמן הגלות וההסתר. אבל היא הנותנת, כי הפטרת ישעיה מעין מתן תורה של כלל ישראל, שראו אז מה שלא נראה ולא יראה, ואין שבת פרשת יתרו אלא סיפור דברים על מה שהיה אז דוגמת וכל העם רואים את הקולות. אבל בשבועות הוא קבלת התורה שלנו היום עכשיו ממש, בבחינה השייכת להשגה שלנו. ולכן נהגו לקרא טעם עליון רק ביום מתן תורתנו וכן לעמוד בקריאה. ולפיכך בזה עלינו לקרוא דוקא המרכבה דיחזקאל, שאפילו היום בגלות אפשר לנו להשיג הארה.

שחיטת אוזו: ומה שהעיר הנ"ל מדברי הרמ"א (יו"ד סימן יא) שאין

לשחוט אוזו בכל שבט אלא בתנאי שאוכל קצת ממנו, באמת יש כאן שני דברים - בכל חודש טבת ושבט הענין דוקא לשחוט, וגם יכול לאכול ממנו (והבאתי זה בעלה מנהג פרשת שמות). אבל ב' בשבט יש ענין מיוחד שלא לאכול שום אדם, ועל כן הוא חמירא. וכן מבואר בסידור יעב"ץ שהביא ענין זה לכל חודש טבת ושבט, ושוב לח' שבט בפני עצמו.

כ"ק מהרי"ד מבעלזא זצ"ל

שירה כאשר המצרים טובעים בים ובענין נוסח 'אז מסיני'

נהניתי ממאמרו של רח"ד גרינעס (גליון בשלח) בענין בנפול אויבך אל תשמח, ובעיקר מש"כ דבני ישראל היו יכולים לומר שירת הים כיון דהנס נעשה להם, וכמדומני שהדברים כבר המה בספר פה קדוש להגר"י זצ"ל מוולאזין. אלא דמש"כ שאומרים חצי הלל בשביעי של פסח מהאי טעמא, לכאורה צ"ע גדול, שהרי לא נעשה הנס לנו אלא לאבותינו, ומה"ט כתבו הראשונים שאין גומרין הלל, ועל כרחך דחלוק משירת הים, דלא נעשה הנס לנו אלא לאבותינו.

לענין מש"כ רמ"א אדלר (גליון בשלח) לבאר הלשון בתפילת מוסף "אז מסיני נצטוו עליה" אף דמבואר בגמ' סנהדרין דמצות שבת ניתנה במרה, וביאר הרב הנ"ל ע"פ דברי הרמב"ן שלא נצטוו במרה לשמור השבת אלא להתעסק בה דרך לימוד. מעולם לא הבנתי דבריו הקדושים של הרמב"ן, דלהדיא מבואר בגמ' שבת (פז, ב) דהוי שומרין את השבת לאחר מרה. [וראייתי עכשיו שהעירו כן בספר משפטי ישראל (עלה זית, הערה כה), וכן בספר פרי ברוך (עלה זית, סימן צד).]

אבק צ. סיומאן

תגובת הרב חיים דוב גרינעס: יישר חילם של הרב קאפעלנער והרב פריעדמאן שעוררו על דברי בענין מעשי ידי טובעים בים. לענין מה שכתבו לחלק בין יום ראשון של פסח שבו אנו מחשיבים עצמנו לנגאלים, לשביעי על פסח [אחריו נגורים שאר ימות הפסח], שקריעת ים סוף אירע לאבותינו ולא לנו [ואשמח לידע איה מקומם של הראשונים שכתבו כן]. נראה שיש לתלות דבר זה במחלוקת המגן אברהם והחתם סופר (סימן סז) אם יוצאים מצות הזכרת יציאת מצרים בהזכרת קריעת ים סוף. דלפ"ד המגן אברהם שיוצאים בזה, נמצא לכאורה שקריעת ים סוף נכללת בכללות יציאת מצרים, וגם עליה נאמר 'חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים', והיא ג"כ מתייחסת אלינו בפרטות ולא אל אבותינו בלבד.

ייחוד מנעלים לשבת

בגליון פרשת בשלח הביא דודי הרב הלל שמעון שימאנאוויטש שליט"א בשם אאמו"ר הג"ר חיים יהודה בלום שליט"א שמועה בשם רבו הגדול מרן הגר"ב פאלער זצ"ל, שאין טעם לנעול מנעלים

מיוחדים לשבת. הנה כך היא הצעה של שמועה זו כפי ששמעתי ממאמו"ר שליט"א:

מרן הגר"ב פ"צ זצ"ל הביא מקור לדבריו מדברי המהר"ל (גור אריה פרשת עקב פרק ח פסוק ד) שהביא קושיית הרא"ם אהא דכתיב בפרשת כי תבא (שם כט, ד) "ונעלך לא בלטה מעל רגלך", ואילו בפרשת עקב (שם) כתוב "ורגלך לא בצקה", דמשמע שלא היה להם מנעלים, ותירץ המהר"ל ז"ל, ואין זה קשיא, כי כך פירושו: "ורגלך לא בצקה", כי היה לך מנעלים ולא הלכת יחף, ולכן לא נפח רגלך כדרך הולכי יחף. והא דלא אמר 'ונעלך לא בלטה מרגלך' - שודאי אם היה להם מנעלים פשיטא שלא בצקה רגלך - להודיע שיש חלוק בין "שמלתך" ובין "נעלך", כי המלבושים הם לכבוד האדם, כמו רבי יוחנן קרי למאניה 'מכבודותיה' (שבת סוף קיג, א), ובשביל זה הם צריכים לאדם - כדי להתכבד ולהתקשט האדם בהם, ובשביל כך לא בלו. ומנעלים אינם מלבושי כבוד, אבל הם מלבוש גנאי לאדם, שהרי בכל מקום קדושה אסור לילך במנעלים, כדכתיב (שמות ג, ה) "של נעלך". נמצא, כי המנעלים אינם אלא להכרח האדם, שלא יקבל נזק ברגליו, ואינם לעצמם. וזהו שתקנו חכמים (ברכות ס, ב) כשלוש סודר שלו או טליתו לברך 'מלביש ערומים', בלשון לבישה. וכשהוא מסיים מסאני 'שעשית לי כל צרכי', כלומר בשביל הכרח וצורך נבראו, לא בשביל עצמם כלל, שאין זה מלבוש לכבוד. לכן קאמר גבי מנעלים "ורגלך לא בצקה", כלומר מה שהמנעלים משמשות אל האדם - שלא יהיה ניקז - היה לך. והשתא הוי הכתוב כמשמעו: "שמלתך" - שהיו צריכים להיות לך שמלה לכסות בו - היה לך ארבעים שנה, ולא חסרת. ומה שהיה צריך לך למנעלים - שלא יהיו רגלך נפוחים - היה לך גם כן, עכ"ל. ולפי זה יוצא שכיון שהמנעלים אינם עשויים 'לכבוד', אין כבוד שבת מחייב שינעל מנעלים מיוחדים לשבת. ורק בגדים שהם עשויים 'לכבוד ולתפארת' צריכים להיות מיוחדים לשבת כדי לכבד את השבת.

אלף באו"מ

הנני להעיר בענין החלפת הנעלים לכבוד ש"ק (גליון בא ואילך). מאז שראיתי הנושא חשבתי בלבי שכנראה יש הבנה והרגש אחר ממה שמורגש אצלי, וצדקתי במחשבתי כשראיתי בגליון פרשת בשלח בתוך הדברים "אם כן נלמד ממנו שכל מה שלבושים להגן מפני הקור חייב להיות מיוחד לשבת, וזה לא **מסתבר**" - שאצל הכותב לא מסתבר ואצל הקורא מסתבר ומסתבר.

ולא באתי לדון מצד דין 'בגד' אלא רק מצד כבוד שבת, שכל בגד שאדם מתפאר בו ומקפיד על חזותו ודאי שייך ענין של כבוד שבת שיהיה מיוחד לשבת. פוק חזי כיצד מתכוונים לחתונה וק"ו לקראת שבת מלכתא, ועל כן נעלים שבמינו אדם מקפיד על חזותם ובוחר בדייקנות איזה סוג מתאים לו, וא"כ פשוט שיש כבוד לשבת אם יש לו זוג מיוחד אם ידו משגת לזה [ואה"נ אם יש בני אדם שאינם מקפידים כלל על חזותם של הנעלים, וכמו שלרוב בני אדם הערדליין - גאלאשע"ס הם בכלל זה, להם נאמר כל הפלפול והאריכות שאין צריך להחליפן לכבוד ש"ק, אבל דוקא אם גם לחתונת בנם אינם מקפידים].

בידידות, *אבק צ. קאפאלין*

שיטת המרדכי - תפילה כתב הרמ"א בהלכות שבת (או"ח רפד, ז) אחרי הלכות על תלמידי חכמים קריאת ההפטרה וז"ל: ונהגו להזכיר אחר קריאת התורה נשמת המתים וכו', ונהגין לומר יקום פורקן ואין בזה משום איסור תחנה בשבת וכו', ע"כ. ובביאור הגר"א שם ציין מקור אמירת יקום פורקן, וז"ל: ונהגין לומר, בפ"ק דר"ה (טז, א) כמאן מצלינן כו' ומכאן נהגו לומר יקום פורקן. מרדכי (שבת רמז תנא) וכל זה בשבת כ"ל, ע"כ.

כוונת הגר"א למשנה בר"ה (טז, א): בארבעה פרקים העולם נידון, בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בר"ה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון, ובחג נידונין על המים, ע"כ. ואיתא שם בגמרא: ר' יוסי אומר אדם נידון בכל יום שנאמר (איוב ז, יח) ותפקדנו לבקרים וכו', א"ר יוסף כמאן מצלינן האידינא אקצירי ואמריעי כמאן כר' יוסי, ע"כ. ופירש רש"י וז"ל, אקצירי ואמריעי - מפרש במסכת נדרים (מט, ב) קצירי חולים, מריעי ת"ח שהן תשושי כח. כר' יוסי - דאמר אדם נידון בכל יום ויתפלל שידונו אותו לזכות ולא יקנסוהו מיתה, דאי כרבנן דאמרי אין נידון אלא בר"ה, הרי כבר נקנסה עליו, עכ"ל. וממירא זו למד המרדכי, שלשיטת ר' יוסי שאדם נידון בכל יום יש חיוב מיוחד של תפילה על תלמידי חכמים, והחיוב מתקיים ע"י אמירת יקום פורקן בשבת. ובאמת היה לנו לאומרו בכל יום, אלא שקבעוהו בשבת שהכל באים לביהכ"ג, כמבואר שם בביאור הגר"א.

הרי שיקום פורקן הוא תפילה שמתפללים על תלמידי חכמים בשבת, כמו שעושין מי שברך לחולים בשבת.

ולכאורה יש להעיר על שיטה זו בתלאת: א. מש"כ הרמ"א שאין בו משום תחינה בשבת, לדברי המרדכי אינו מובן, הלא כל עצמו של יקום פורקן הוא תחינה ובקשת רחמים. ב. טעמא בעי, למה נשתנית תפילה זו שנתקנה לאומרה בלשון ארמית. ג. למה אומרים יקום פורקן דוקא בשבת ולא ביו"ט, הלא הטעם שאומרים אותו בשבת ולא בחול מפני שבשבת הכל מצויים בביהכ"ג, וא"כ גם ביו"ט שכולם בביהכ"ג היה לנו לאומרו.

שיטת בעל המאור אולם מצאתי בבעל המאור בעירובין (נט, א) שהלך בדרך אחרת - **ברכה לנשיא** בטעם תקנת יקום פורקן. שבגמרא שם נסתפקו היכי משכחת לה עיר של יחיד ונעשית של רבים, וקס"ד בגמ' שמדובר בכגון דאיסקרתא דריש גלותא [-כפר של ריש גלותא], משום שהם מצויים יחדיו אצל ריש גלותא [עיי"ש ביאור הענין], ומקשינן "אי הכי כולהו ישראל נמי בצפרא דשבתא שכיחי גבי הדדי", ומפרש הר"ה: שכיחי גבי הדדי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, ורגילין היו

ליטול רשות מן הנשיא כל מי שהוא דורש ברבים ולברך את הנשיא בכל שבת ושבת, כמו שרגילין לומר עד עכשיו יקום פורקן מן שמיא וכו', ע"כ.

ומבואר מדבריו, שיסוד תקנת אמירת יקום פורקן אינו תפילה לתלמידי חכמים כמו שמציין הגר"א מהמרדכי, אלא היא נטילת רשות וברכה לריש גלותא או הנשיא. ושוב מצאתי שכבר ציין בעל 'שואל ומשיב' הגר"ש נאטאנזאהן זצ"ל בהגהותיו לשו"ע את דברי בעל המאור כמקור לדברי הרמ"א.

ועפ"י דברי בעל המאור שיקום פורקן הוא ברכה לנשיא, מובן היטב הסמיכות שיש בינו לבין הברכה שנהגו לומר לשלומה של מלכות "הנותן תשועה למלכים" וכו' (מובא באבודרהם ומג"א וערוה"ש).

ומעתה, לשיטת בעל המאור מיושבות היטב הקושיות שהקשינו על ביאור הגר"א. ראשית מיושב בפשיטות למה אין בו משום איסור תחינה בשבת, שהלא להר"ה הוא ברכה ולא תחינה. ובאמת כן מפורש בלבוש שם וז"ל: נהגו לומר יקום פורקן, ולברך כל העוסקים בצרכי ציבור באמונה, ואין זה תחינה אלא ברכה, עכ"ל.

ומובן גם הטעם שנתקן לאמרו דוקא בארמית, שכיון שהוא חלק מהדרשה והדרשה היתה בארמית כדי שייבנו השומעים, ממילא גם יקום פורקן נתקן בארמית. ומה שאומרים אותו בשבת ולא ביו"ט, יש לשער שהדרשה היתה דווקא בשבת ולא ביו"ט, משום שביו"ט אין פנאי לזה, כמבואר בגמ' מגילה (כג, א) שממהרים לצאת מביהכ"ג כדי לשחוט ולבשל ולהכין סעודת יו"ט ולשמוח בשמחת הרגל [וגם הרמב"ם בהלכות יו"ט (פרק ו הלכה יט) כשמביא סדר היום של יו"ט, אינו מזכיר שהיתה דרשה]. ומאחר שלא היתה דרשה ביו"ט, נשארה התקנה עד היום שאין אומרים יקום פורקן ביו"ט, אבל אומרים אותו בשבת, ואפילו ביו"ט שחל בשבת.

היוצא מזה שיש מחלקת ראשונים ביסוד טיבו של יקום פורקן. בעל המאור ס"ל שאינו תפילה אלא ברכה לשלומה של הנשיא או ריש גלותא, והוא נאמר דווקא בשבת בשעת הדרשה. אבל המרדכי נקט שהוא תפילה לתלמידי חכמים, ובאמת ראוי לאומרו בכל יום אלא שקבעוהו לאמרו בשבת.

איסור בקשת ואולי יש לתלות מחלוקת זה במחלוקת אחרת, דהנה ק"ל (או"ח צרכים בארמית סימן קא) שאסור לאדם לשאול את צרכיו ביחידות בלשון ארמי. ונחלקו הפוסקים אם יקום פורקן בכלל האיסור, שהמשנה ברורה (שם ס"ק יט) נקט דיקום פורקן נכלל באיסור זה, אבל בשערי אפרים (שער י, אות כו) התיר לאומרו. ואולי בזה נחלקו, שהמשנה ברורה נקט כהמרדכי והגר"א שהוא תפילה, וממילא הוי בכלל איסור שאלת צרכים בארמית שאסור ליחיד לאמרו, ואילו השערי אפרים ס"ל כבעל המאור שהוא ברכה לנשיא, וממילא אינו בכלל שאלת צרכים בארמית.

כשחשב בלבו היאך יקנה דבר זה, והיינו דהוא כעין לאו דלא תחמוד, ורק דלא תחמוד אינו עובר אלא אם לקח ממנו החפץ שחמד, ולא דלא תתאוה עובר גם אם לא לקחו אבל רק אם חישוב בלבו איך ליקח החפץ ממנו, עובר. וא"כ גם על לאו דלא תתאוה שייך שלא יעבור, דגם אם חומד מה שהוא רואה אצל חבירו, אכתי אין הכרח שיחשוב בלבו היאך לקנות ממנו, ומיושבת קושיית האבן עזרא והחינוך.

והנה יש לעיין בעיקר תמיהתם שהקשו איך אפשר שלא יחמוד אדם בלבו מה שנחמד למראה, דהרי הביא רש"י בפ' שלח עה"פ ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, דעין רואה ולב חומד וכלי מעשה גומרים, והוא במדרש רבה שם, ומשמע דזהו סדר הדברים דוקא, דע"י שהעין רואה הלב חומד, ואם אין העין רואה אין הלב חומד. וכן מבואר בתוס' (מגילה יב, א) דקנאה באה רק כשמסתכלין על מה שיש לחבירו, דמשמע דאף אם ידעו אלו מאלו, מ"מ כיון שלא היו רואין אין קנאה. וא"כ מהו הקושי איך יתכן שלא יחמוד, דשפיר י"ל שציותה התורה שלא יסתכל במה שיש לחבירו וממילא לא יחמוד, וצ"ע.

וי"ל בפשיטות, דמ"מ בשעה שנעשה אדם בר מצוה, תיכף הוא מצווה שלא לעבור בלא תחמוד ולא תתאוה, אף על מה שראו עיניו קודם שנעשה מחוייב במצוות. וע"ז לא יתכן מה שכתבנו שהציווי הוא שלא להסתכל, דכבר הסתכל קודם שנעשה מחוייב במצוות. וכמו"כ דור מקבלי התורה נצטוו מיד בלא תחמוד ולא תתאוה אף על מה שראו קודם קבלת התורה, ועל כרחך דשייך איסורא דלא תחמוד ולא תתאוה גם אחר שהסתכל. וזהו מה שתמה האבן עזרא איך אפשר שעכשיו לא יחמוד, מאחר שהוא נחמד למראה עיניו.

עלה חמדה בקושיית האבן עזרא על איסור לא תחמוד

ע"פ ספר זכרון רפאל על התורה ומועדים מאת הרה"ג ר' עקיבא ניהויז שליט"א. ברזקלין

לא תחמוד בית רעך וגו' (כ, יד).

כתב האבן עזרא וז"ל, אנשים רבים יתמהו על זאת המצוה, איך יהיה אדם שלא יחמוד דבר יפה בלבו כל מה שהוא נחמד למראה עיניו, ועתה אתן לך משל, דע כי איש כפרי שיש לו דעת נכונה, הוא רואה בת מלך שהיא יפה, לא תחמוד אותו בלבו שישכב עמה, כי ידע כי זה לא יתכן, ואל תחשוב זה הכפרי שהוא כאחד מן המשוגעים שיתאוה שיהיה לו כנפים לעוף השמים וכו', ואחר שידע שאשת רעהו אסרה השם לו, יותר הוא נשגבה בעיניו, מבת מלך בלב הכפרי, עכ"ל. ועיי' מש"כ בבית הלוי.

וכפשוטו תמיהתם היא על לאו ד"לא תתאוה" (דברים ה, יז) הנאמר בפרשת ואתחנן, דהרי לאו דלא תחמוד הוא דוקא כשעשה מעשה לקחת החפץ שהוא חומד, כמש"כ הרמב"ם (פ"א גזילה ואבידה ה"ט), וא"כ פשוט דשייך שלא לעבור בלא תחמוד, ע"י שלא יקח מה שהוא חומד. אלא ע"כ דמייירי האבן עזרא מאיסורא דלא תתאוה, וכן הוא להדיא בספר החינוך, שהביא הך קושיא בפרשת ואתחנן (מצוה טזט) על איסורא דלא תתאוה, עיי"ש מה שכתב על זה.

ובאמת גם על לאו דלא תתאוה כתב הרמב"ם שם (ה"י) בצורת הלאו היא דוקא

עלה צדקה **Joint Account**

Adapted from *With a Generous Heart:*

Tzedakah and Hachzakas HaTorah, based on the teachings of Rav Avraham Pam zt"l, by Rabbi Sholom Smith, shlita

כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל (יט.ג.)
למה לנשים תחילה שהן מזדרזות במצות (שמות רבה כח. ב)

Why did the women take precedence at Matan Torah? Because by their nature women are quick to respond and do mitzvos.

One of the lesser-known *halachos* of *tzedakah* and support of Torah concerns accepting *tzedakah* from a married woman without her husband's advance knowledge and consent.

The *Shulchan Aruch* (*Yoreh Deah* 248:4) rules that a *gabbai tzedakah* may not accept money from a married woman without ascertaining if her husband agrees to the donation, though he may accept "small amounts" (according to the family's financial situation) that he can assume the husband would agree to.

When Bnei Yisroel brought donations for the construction of the Mishkan, the *pasuk* says that "the men came with the women" (*Shemos* 35:22). The *Sforno* explains that the men accompanied the women to show that they agreed to what their generous wives wanted to donate to the *Mishkan*; otherwise, the *gabbai'im* would have been forbidden to accept anything from the women above a minimal donation.

A woman wanted to give *tzedakah* without her miserly husband's knowledge. Were the *gabbai'im* permitted to accept money from her? The *Noda BiYehudah* (*Yoreh Deah*, *Tinyana* §158) says sharply that it is strictly forbidden; even though the *Shulchan Aruch* (248:1) says that *Beis Din* has the right to force a person to give his fair share of *tzedakah*, who gave a wife the authority to do so? More: *Beis Din* must notify a person before confiscating his property as collateral for the *tzedakah* that he owes; to do so without his knowledge is outright theft; and the same applies to a wife giving *tzedakah* without her husband's knowledge. If the *gabbai* knows that the husband might protest, he is forbidden to accept any amount from her without her husband's permission.

The *Yam Shel Shlomo* (commentary to *Bava Kamma*, ch. 10 §59; see also ch. 8 §29) holds that if a woman's husband relies on her for the daily financial transactions of the home, she may also give *tzedakah* without his knowledge; but this, too, is disputed by the *Noda BiYehudah*. (See *Shevet HaLevi* 2:118, that it is permitted

only if the husband relies on his wife for even very large financial transactions.)

Rav Shlomo Kluger (*Tuv Taam Vodaas* 3:181), was asked the meaning of the phrase in *Tena'im*: "וישלטו בנכסיהן בשוה" – *they will rule over their property equally*." This seems to imply that husband and wife are equal partners in all the finances of married life. Shouldn't this give a woman the right to give *tzedakah* without her husband's knowledge or consent?

Rav Kluger answers that the phrase expresses the hope and blessing that the marriage be harmonious – that the couple experience *shalom bayis*. One important way to ensure this is if the husband consults his wife before making major purchases or spending significant amounts of money. While *Halachah* generally gives a husband legal control over the household money (see *Gittin* 77b), a wise husband will value his wife's opinion as to how money should be spent and what purchases should be made;

this is the meaning of the words of the *Tena'im*; it is *not* permission for the wife to give *tzedakah* without her husband's knowledge and consent.

A rich woman came to Rav Yehudah Leib Zelcer, *rav* of Humine, Hungary, saying that she was ill, and giving him the enormous sum of 500 rubles with the request that he pray for her. The *Huminer Rav* responded that he was not a miracle worker,

but his famous brother-in-law Rav Yosef Chaim Sonnenfeld, was known as such. Would she allow the money to be sent to him? The woman quickly agreed.

The next day the woman's husband came to the *rav's* home protesting that the large sum of money was given without his permission. Upset, the *rav* said that he had erred in accepting the money and would inform Rav Sonnenfeld of the husband's disapproval of his wife's gift.

Before the second letter reached Yerushalayim, a special-delivery letter containing the 500 rubles arrived from Rav Sonnenfeld. He wrote that although he would be happy to pray for the sick woman, he was returning the money because nowhere in the *Huminer Rav's* note did it say if the husband agreed to his wife giving so much money for *tzedakah*.

The relieved *Huminer Rav* summoned the husband and handed him the money and Rav Sonnenfeld's letter. The husband was stunned. "If there are people like that left in this world," he exclaimed, "I don't want the money back. Rav Sonnenfeld can keep it!"

L-R: Rav Rav Yitzchok Yaakov Sekula, Rav Reuven Fain, Rav Simcha Scheeps, Rav Avraham Pam, Rav Yisroel Belsky zt"l

Rabbi Sholom Smith

הרב שמואל צולטאן

הג"ר יונתן דוד דייבוד

הג"ר חיים ליב לוי עפשטיין זצ"ל

הרב פנח פנצק ז"ל

הרב חיים שמחה גיבער

הרב ישראל יוחנן אסיה

הרב עקיבא נייחז